

Stockholm 2023-10-31

Föregångslandet Sverige - världsledande industri, ökad elproduktion och mer billig el

Världsledande industri, mer och billig el

Gruppmedlemmar:

Fredrik Olovsson, ordförande

Evelina Fahlesson

Marie Nilsson

Joakim Sandell

Innehållsförteckning

Vår omvärld och förutsättningar för handel.....	4
Klimatomställningen driver industrialiseringen – omställningen är elektrifiering.....	5
Världsledande industri.....	7
Grön omställning är samhällsomvandling.....	8

Bakgrund

Partistyrelsen antog den 24 mars 2023 en mellanvalsstrategi för 2023–2026. Där konstateras att en uppdaterad samhällsanalys och politikutveckling ska genomföras inför partikongressen 2025. Detta ska säkerställa partiets riktning inför 2030-talet.

Målet med politikutvecklingen är att ta fram politik för en starkare samhällsgemenskap i Sverige. Politikutvecklingen ska genom att lyfta blicken och involvera många krafter långsiktigt driva den politiska debatten framåt och etablera en socialdemokratisk problemformulering.

Partistyrelsen ska med utgångspunkt i detta arbete ta fram politiska riktlinjer, program och andra beslutshandlingar inför kongressen 2025.

Vår omvärld och förutsättningar för handel

Sedan flera decennier har världshandeln utvecklats med alltmer av frihandel och allt fler länder och människor har ingått i den globala ekonomin. Kinas utveckling, Berlinmurens fall och andra delar av världen som successivt integrerats i världsekonomin, har skapat en allt större marknad för svenska företag och konkurrensen har sänkt kostnaderna för svenska konsumenter. Utvecklingen har skapat globala värdekedjor där svenska företag ofta varit framgångsrika men där också produktion som tidigare funnits i Sverige har flyttat ut och där arbetstagare och miljö i länder som gjort sitt inträde i den globala ekonomin ibland fått betala ett högt pris. Från att industrin i huvudsak har varit ägd av svenska intressen har också stora och strategisk viktiga svenska företag fått utländska ägare.

Utvecklingen med en kraftigt ökad världshandel ser nu ut att ha brutits. Pandemin och det nya geopolitiska klimatet ser därutöver ut att ge handels- och industripolitiska effekter. Pandemin visade på sårbarhet och beroenden som var svåra att hantera både för företag och stater. Den extrema just-in-time ekonomin, brist på lagerhållning, långa och komplicerade värdekedjor samt beroendet av en eller ett fåtal leverantörer eller aktörer, har fått många företag att tänka efter och stater att agera. Den ryska aggressionen i Europa, Kinas vilja att ta en större plats globalt och USA:s svar på detta, gör att geopolitiska hänsyn även spelar stor roll för handelspolitik och hur olika maktblock agerar i sin industri- och näringspolitik. USA:s stödprogram Inflation Reduction Act (IRA) och flera EU-länders strävan att öka statliga stöd till den egna industrin samt viljan att detaljreglera vad som anses vara särskilt betydelsefull industri eller kritiska råvaror är sådana exempel.

Fri och rättvis handel som baserats på gemensamma regelverk och överenskommelser är viktig för välbefinnande och effektivitet, såväl globalt som för enskilda länder. För Sverige har tillgången till globala marknader varit en avgörande förutsättning för utvecklingen av stora och framgångsrika företag samt därmed för arbete och välbefinnande i vårt land. Den utveckling som nu pågår med geopolitiska spänningar och tilltagande protektionism blir därför ett industripolitiskt dilemma för Sverige. Mindre omfattande, ofri och orättvis global handel är ett problem för svenska företag och därmed jobb och tillväxt i vårt land. Statliga stöd gynnar stora ekonomier och ger redan i korta perspektiv ojämlika konkurrensförutsättningar och ökar kostnaderna för konsumenterna i det längre. För ett exportberoende land som Sverige, med globalt framgångsrika företag i många branscher är statsstödpolitiken dålig. EU:s vilja att tydligt detaljreglera viktiga områden som råmaterial,

skogspolitiken och energipolitiken riskerar att göra det svårare för Sverige att använda våra traditionella styrkor.

Vi oroas över att denna utveckling kommer att vara dominerande under de kommande åren. Det kan handla om att handeln blir mindre omfattande, mer regionaliserad, där stora statliga stöd och incitament utan bäring på marknadsmisslyckanden används brett av stora ekonomier med protektionistisk avsikt och där olika former av handelsbinder, investerings- och exportbegränsningar får större betydelse. Sverige kan behöva möta denna politik med en utvecklad industripolitik och utvecklade stödformer och främjandeinsatser vilket också sätter press på statsbudgeten.

Klimatomställningen driver nyindustrialisering – omställningen är elektrifiering

Klimatomställningen driver utvecklingen mot elektrifiering. Det är genom att elektrifiera processer och transporter som utsläppen av växthusgaser kan radikalt minska samtidigt som jobb och välfärd kan bibehållas och förbättras. För Sverige är omställningen en industripolitisk möjlighet. Vi har goda förutsättningar att leda omställningen globalt, exportera klimatsmart kunskap och klimatneutrala produkter. De förutsättningar som varit viktiga för investeringar, etablering och utveckling av industriföretag i hela Sverige kan också användas för mer investeringar och nya företag att etablera sig i Sverige. Den nyindustrialisering som vi nu ser kan alltså ytterligare vidga och stärka den industriella sektorn i hela Sverige.

Ska klimatomställningen bli av med en förstärkt välfärd är tillgången på el avgörande. Sverige har ökade behov av fossilfri elproduktion och kraftöverföring. Dessutom behöver det kunna ske snabbt och till elpriser som är konkurrenskraftiga. Samtidigt går Sverige från decennier av elöverskott som exporterats till ett behov av att markant öka vår nationella elanvändning. Dagens prognoser visar att vi både blir nettoberoende av elimport i slutet av 2020-talet och riskerar ett stort effektunderskott.

När Sverige elektrifierade kraftigt senast under efterkrigstiden fram till mitten av 1980-talet byggdes vattenkraften ut till dagens nivåer samtidigt som ett omfattande kärnkraftsprogram genomfördes. Det gjordes i en statligt styrd process i ett nära samarbete med ett fåtal stora privata företag. Nu behöver samma elektrifieringsresa göras men på väsentligt kortare tid, med mer utvecklade regelverk och en marknadsdesign som ofta har sin grund i EU-lagstiftning.

Elproduktionen behöver öka på såväl kort som lång sikt för att matcha de ökade behoven. Till 2030 behöver minst 60 TWh tillföras och ytterligare ca 100 TWh behöver tillkomma till 2045 för att möjliggöra omställning och industriell expansion. Eftersom dagens kärnkraft och det mesta av vindkraften, liksom elnäten, åldras och behöver förnyas under samma period är behoven av investeringar i sektorn stort.

Frågan om energieffektivisering, vilket skulle kunna bidra till att skapa utrymme för nya användare inom industrin också inom de närmaste åren har en mindre framskjutet roll i den energipolitik som bedrivs av regeringen idag. Nära kopplat till de stora investeringarna för en grön industriell revolution är ökad användning av vätgas i produktion och för lagring av energi. Vätgas kommer därför att få en ökad betydelse, inte minst som en förutsättning för industrins omställning. Idag saknas en nationell plan för vätgasinfrastruktur och den stamnätsansvariga för gasnätet är ett privat företag samtidigt som infrastrukturen behöver samplaneras med elnätet där det statliga affärsverket Svenska Kraftnät är ansvarigt för stamnätet. Det är av betydelse att fullt ut använda sektorskopplingar för att öka effektiviteten i energisystemet. Exempelvis är fjärrvärmens viktig för att avlasta elanvändningen och kraftvärmens har stor betydelse för regional balans i elproduktionen. Att det finns förutsättningar för producenter att investera och bygga ut fjärr- och kraftvärme har varit viktigt för att Sverige är i ett mer gynnsamt läge än många andra länder men priserna för fjärrvärmens måste också vara förutsägbara och låga för konsumenterna.

Problemet vi står inför är att elproduktionen är otillräcklig och distributionssystemet undermåligt, vilket leder till att elsystemet sammantaget inte levererar förutsättningar för ny industriproduktion, elektrifieringen av transportsektorn och befintliga industriella processer i hela landet.

Den kraftiga utbyggnad som krävs kan sannolikt inte genomföras utan tydlig styrning och samordning men verktygen för detta finns idag inte på plats. I stället dras Sverige med långsamma och osäkra tillståndsprocesser, decentraliserat beslutsfattande och en marknadsmodell som idag enbart betalar för energi. Nätutbyggnad och effektittdelning har regelverk som gör det svårt att bygga ut på prognos eller dela på befintliga resurser så att flera aktörer med utbyggnadsplaner kan påbörja sina investeringar. Näten ägs och drivs dessutom av knappt 200 olika aktörer med vitt skilda förutsättningar och delvis olika intressen.

Behoven av finansiering av investeringar och på kompetens är väldigt stora och det finns betydande utmaningar med att samtidigt upprätthålla krav på natur- och miljöhänsyn, ge rätts säkra förutsättningar för olika aktörer samt ha en folklig acceptans och lokal förankring. El-utbyggnaden sker i ett läge av ökade omvärldshot och kombineras med såväl det civila som militära försvarets intressen vilket ytterligare ökar komplexiteten.

Världsledande industri

Sverige är ett exportberoende land. Det innebär att landets ekonomiska utveckling vilar på förutsättningarna för landets exportindustri. Det handlar om jobb i hela landet, ekonomi för en utbyggd välfärd och en förverkligad klimatomställning.

För att kunna konkurrera mot låga löner, länder med stora interna marknader och i en i övrigt hård konkurrens behöver industriföretagen i Sverige vara snabba på att ta till sig nya marknadsförutsättningar och ny teknik. Ny teknik för klimatomställning och nyttiggörandet av digitaliseringens möjligheter är drivkrafter för svensk industris fortsatta styrka. Svensk industri ligger ofta i framkant. Samtidigt är konkurrensen stor. Samverkan mellan samhälle och näringsliv är central för att använda hela landets kraft för utveckling. Därför får nationella insatser för behovsmotiverad forskning och innovation betydelse för industrins utveckling, liksom satsningar på export- och investeringsfrämjande. Den geopolitiska utvecklingen med allt större inslag av handelsprotektionism och generösa statsstöd innebär utmaningar för svensk industri. Den ökar också betydelsen av att kunna växla upp svenska åtgärder för att i grunden främja industrins konkurrenskraft. I takt med att EU:s klimat- och energipolitik utvecklas sammanlänkat med industripolitik, digitaliseringspolitik och geopolitiska förhållningssätt ökar också behovet av en mer sammanhållen nationell politik som svarar mot EU-politikens utveckling.

Sverige befinner sig i våg av industriinvesteringar på mångmiljardbelopp, ofta knutna till den gröna omställningen. Jobb i många tusental, runt om i Sverige, finns i sikte. Förutsättningar finns men det saknas heller inte utmaningar. Förverkligandet av investeringarna, och därmed klimatomställningen, är beroende av Sveriges förmåga att öka eltillförseln i form av både kraftöverföring och elproduktion. Dessutom behöver det kunna ske snabbt och till elpriser som är gynnsamma för konkurrenskraften, och vanligt folks ekonomi i hela landet. Till industrins utmaningar hör också tröghet i tillståndprocesser för miljötillstånd, och ihållande svårigheter att klara kompetensförsörjningen. Svårigheter med kompetensförsörjningen delar industrin med fler sektorer, inte minst elenergiindustrin.

Industrins utveckling är också beroende av en väl fungerande infrastruktur. Där ingår såväl vägar, järnvägar, sjöfart och flyg men också den digitala infrastrukturen. I flera delar är den eftersatt i Sverige.

Frågan om kompetensförsörjning understryker vikten av ett fungerande samspel mellan den nationella politikens engagemang och lokala och regionala insatser. I diskussionen finns här engagemanget på ort och ställe för gymnasiets utbildningar för unga och vuxna, yrkeshögskolan, samverkan mellan högre utbildning och näringslivet samt yrkesverksammas tillgång till livslångt lärande. Kompetensfrågan har också stor betydelse för möjligheterna att klara rättvis omställning för anställda inför de omstrukturerande krafter som klimatomställning och digitalisering innebär. De stora megatrenderna kommer sannolikt att innebära större behov av omställning och lärande som vuxen och ökade behov av att främja arbetsplatsförlagd kompetensutveckling och yrkesverksammas tillgång till vidareutbildning och chanser till yrkesväxling.

Svensk industri är i grunden väl rustad i den gröna omställningen, elektrifieringen och digitaliseringens utmaningar. Men det finns orosmoln. Behovet av att snabbt få mer fossilfri el och effekt på plats till priser som är gynnsamma för konkurrenskraften har behandlats ovan. Men i hård internationell konkurrens behöver svensk industri också i övrigt befinna sig i teknikens framkant. Industrijobben hotas av gammal teknik, inte ny. Behovsmotiverad FoU är viktigt men hålls idag tillbaka. Fortsatt svårigheter med tillståndsprocesser riskerar att försvåra både industrins och elbranschens utveckling. Kompetensförsörjningen har under en längre tid varit ett hinder för industrins utveckling och dimensioneringen av utbildningen inte tillräckligt koordinerad mot behovet av omställning.

Grön omställning är samhällsomvandling

Den gröna industrialiseringen och elektrifieringen leder till stora utmaningar i delar av landet som ibland också har svaga möjligheter att ta vara på möjligheterna. Inte minst gäller det för mindre kommuner som ligger i glesbygd och längre ifrån större städer. Även för större städer kan omfattande inflyttning och stora investeringar vara utmanande. Att hantera bostadsbyggande, utbyggnad av kommunal infrastruktur och välfärd - samtidigt som etableringar av företag ska tas emot - ställer stora krav på planering och ekonomiska resurser. Om detta arbete inte kan drivas snabbt och effektivt, och där finansiella risker kan hanteras, hotas etableringarna. Blir de trots allt av riskerar det att vara ett socialt ohållbart samhälle som blir resultatet. Staten saknar effektiva system och en sammanhållen process för att stötta utbyggnad på detta samhällsomvandlade sätt.